

и своје полазиште као место свог исходишта, на крају закључује да она то у ствари неће: „Скачем, у ноћи, мрклој као вечност: Ја, у ствари, не желим да умрем. Никад!”

Тако се вапај против смрти и усклик за живот из ове приче указују као мото читаве збирке *Венац за оца*. Отпочевши и завршивши збирку речима посвећеним умрлом оцу, ауторка овом књигом заправо слави живот и његов природни ток.

Написао АНЂЕЛКОВИЋ

ЧИТАЊЕ ГРАДА УЗ „СМЕТЊЕ НА ВЕЗАМА”

Татјана Јанковић, *Присвајање Венеције*, Народна библиотека „Вук Караџић”, Крагујевац 2018

У читању свеукупних културолошких и историјских одраза градова кључну улогу може играти сам град, са својом задивљујућом физичком лепотом, али и оно што се у његовом материјалном наслеђу не види и не да лако одгонетнути. Док се граду водених путева који нису само улице већ и „чаробна огледала” диви Луис Мамфорд у свом делу *Град у историји*, у фокусу интересовања Татјане Јанковић јесте читање Венеције посредством књижевног памћења, до којег се у савременом свету не допире без борбе са „сметњама на везама”.

Жанр кратке приче обележиће досадашње стваралаштво наше списатељице. Објавила је књиге *Прича бабиног сина* (2008) и *Данас сам била у нашој кући* (2015, 2016), у којима се наратив гради од хронотопа блиског главном јунаку, а његова емотивна и имагинарна путовања уоквирена су љубављу ближњих. Опредељење за писање прозе у њеној новој књизи добија аутентичну везивну списатељску нит – литерарно утемељење у виду путовања. Доживљаји проистекли из сусрета појединца са различитим местима, оплемењени искуством литературе, претварају се у путописну прозу о духовном узајамном прожимању човека и града. У оваквом амбијенту настаје плодносни сусрет, моменат надградње личног искуства искуством света, који у књизи Татјане Јанковић добија ново име – „присвајање”.

Мото на првој страници књиге преузет из дела Јосифа Бродског („...и ја сам осетио како сам закорачио / у сопствени портрет, / сачињен од хладног ваздуха”) имплицира причу о самоспознаји и извесној иницијацији јединке пред одразом лепоте и универзалне вредности. Иницијација се првенствено односи на потребу путописца да, према речима Владимира Гвоздена (*Космизам српског модернистичког љубољубивца*),

„оде изван временско-просторне детерминисаности”. Ову тежњу, којом се постиже опис нечег даљег, есенцијалнијег од хронотопа, Гвозден књижевнотеоријски одређује као „космизам”. Попут Бродског, који је „закорачио у властити портрет”, Татјана Јанковић преузима улогу гондолијера у меандрима митског времена и простора. Историографске чињенице, информације и свако одређење Венеције као нечега што је постојало, а данас је само туристичка атракција и „полигон” за фотографисање, код наратора буди насушну жељу за бегом и отклоном од насилно укалупљеног амбијента. Из ове жеље рођен је космизам *Присвајања Венеције*.

Пред читаоцем је путописац затечен у туристичкој групи која у пратњи водича одлази у Венецију – град лепоте и дубоке загледаности у прошлост. Логореични израз туристичког водича заузима посебно место у књизи. Његов задатак је да усмерава туристе општим информацијама – сажетим освртима на културноисторијске знаменитости. Путописца који ствара књижевност у себи, док хода, разгледа и упија аудитивне, визуелне и олфактивне слике Венеције, реторичко говоркање у великој мери омета и деконцентрише. Непрестана распричаност туристичког водича, бука других туриста и одблесци блицева са њихових фотоапарата разарају визију лепоте и одушевљења пред чудом архитектуре и уметности. Читалац добија могућност да осети ону „сметњу на везама” која угњетава лирски субјект чувеног Лалићевог препева „Плаве гробнице” Милутина Бојића. Оса утемељења у баштини недокучива је у таквом амбијенту, због чега се наратор упућује у бег од групе и у самостално тумарање духовном драгуљарницом у лагуни. Важно је назначити да је у књизи на више места исказана дистинкција између пуког кретања („измештање тела”) и обиласка туристички атрактивних локалитета с једне стране и с друге унутрашњег путовања, насталог из личне побуде и жеље за спознајом физички удаљених али духовно веома блиских предела: „...све сам сигурнија да свако путовање почиње изнутра. Чак и да је постојала могућност да раније кренем на пут верујем да се не бих померила с места – само би се моје тело изместило. Било је потребно дорасти сну, осетити се вредном његовог остварења, сањати га довољно дуго, до поистовећења с њим. (...) Тек онда се пред путником отвара пут.”

Путописна проза *Присвајања Венеције* обилује фрагментарним али језгровитим есејистичким реферисањима на одређене теме, као нпр. о улози фотографије у формирању недовољно „живих” сећања. За разлику од масе која непрестано фотографише и удаљава се са локалитета, Јанковићева увиђа да фотографија није довољна за интензивни доживљај: „Фотографије ће оставити лажан утисак – заустављени тренутак деловаће као трептај у времену проведеном испред фресака, које подразу-

мева разгледање без журбе и одабир објекта за сликање.” Занимљива је чињеница да је Бродски, један од три имагинарна саговорника путописца овог дела, такође био упућен у дистинкцију између фотографије и реалног сагледавања света (за које је, ипак, потребно више времена од једног замрзнутог трептаја блица), јер је био син фотографа у совјетској морнарици. Време у књизи Татјане Јанковић мерљиво је и егзистира само у тренуцима сагледавања, самеравања величине уметничког дела које заслужује пажњу. Овакав осећај за време проистиче из свести о достојности, из поштовања и уверења да рецепција уметности мора да постоји.

Познавање књижевног и културолошког памћења путописца води у процес присвајања и интензивнијег доживљавања Венеције. На овај начин оно опште, информативно, постаје рафинирано, дубље утемељено у оку посматрача, који се не мири лако са Кјубриковим погледом кроз широм затворене очи: „Након дана проведеног широм отворених очију тешко је склопити капке и препустити се сну.” Када се очи склопе, настаје писање изнутра: „Ћутим, послушкујем и пишем.”

Носиоци књижевног памћења (Јосиф Бродски, доживљајем Венеције зими, Милош Црњански *Љубављу у Тоскани* и Томас Ман *Смрћу у Венецији*) својим литерарним визијама створили су код списатељице жељу и импулс за путовањем и за личним доживљајем и литераризацијом. Књижевност је лектира за путовање пре путовања, слично литерарном поетском поступку у „Бродском дневнику” Јована Христића; али и за онеобичено замрзавање и смештање тренутка у вечност и у посед симболичког трајања: „Отварам врата на балкону – море је и даље ту. Уживам у чуду које је само јутрос чудо” – док се Христићев лирски субјекат упушта у имагинарно путовање из властите собе, наратор књиге *Присвајање Венеције* осећа потребу да из реалног амбијента потоне у имаголошке дубине задате стварности. Свест о Другом које се универзализује и семантизује као и своје, претаче се у причу о лепоти – актуелној само „овде, сада”: „Али, изван Венеције, лепота купљеног одевног предмета нестаје, обесмишљава се; кочија се претвара у бундеву, коњи у мишеве.”

Књига је прожета причом о лепоти која „...не припада, она постоји”. Лепота за Татјану Јанковић подједнаким интензитетом постоји у свим временима, док је за Растка Петровића као путописца пресудан садашњи доживљај, а прошлост је често додатни терет за спознају лепоте. Историјске претензије свих владара света укључивале су и одношење ратних трофеја и најразличитијег ратног плена. Након четвртог крсташког похода опљачкан је Константинопољ, а у обимном ратном пртљагу налазили су се и тзв. коњи Светог Марка. Насилном узимању старогрчког и византијског материјалног наслеђа у овој књизи супротстављено је духовно

присвајање и уграђивање властите културе у једну ширу, цивилизацијску баштину. Све што је лепо у Венецији може припадати свакоме ко има свест о лепоти и њеном значају за читаво човечанство; свакоме ко жели себе уградити у уметничко наслеђе. Уметност је немогуће поседовати, па ни лепоту која из ње произилази: „Све што је лепо припада Венецији, као украдени коњи Светог Марка, као Атинине главе од белог камена, као ко зна шта све... Истински имамо само оно што немамо, оно што не можемо изгубити.” Наиме, путописац загледи у очаравајуће чудо – рефлекс западне античке цивилизације буди осећај у дубини властите свести и увиђа да је пут у Венецију путовање меандрима Византије и целе античке цивилизације.

Кључна стилска парадигма књиге односи се на поступак изједначавања два феномена под извесном тензијом – „Другог” са „својим”; чин потирања имагинарних граница у културном дискурсу. Брисање дистинкције између свог и туђег присутно је на сваком кораку овог рукописа, на микро и макро плану, личном и колективном, чак и полном – архетипском: „У сваком случају, ево ме у Венецији у туђој обући, па још и у мушкој! Испоставило се да су удобне, да су прави избор.”

Путописац жели да макар на трен досегне невидљиво, сенком заробљено, трансцендентно. Јанковићева среће споменике, грађевине и друго материјално наслеђе, диви се чуду, али одмах поред тога увиђа и људе у симбиози са затеченим амбијентом. Са предубеђењем и изграђеном представом приближава им се и у целокупној њиховој појавности – изгледу, покретима и гестовима, увиђа оно што они нису у контексту тренутне стварности, али би могли бити у митском оквиру. Овакав поступак запажања и читавања особности предметима, људима и појавама сигнализира списатељкин тренутни отклон од прошлости (али не и од баштине!) у неку другу традицију, митски свевремену, исконску: „Чим се уђе – а улази се неосетно, као кроз било која отворена врата – наиђе се на чувара гробља. (...) Од тренутка када сам окренула леђа чувару гробља, он се неким гестом – а можда ни тиме, можда ничим што има везе са њим самим, већ са нечим изван њега, ружом која цвета уз његову ногавицу или цигленим зидом иза његове главе – преображава у моју представу о њему. И знам да ћу га запамтити тако преображеног, ни налик ономе какав је заиста. Тако се, од првог погледа, све што видим у Венецији преображава у моју Венецију...”

Гондоле, основно превозно средство у Венецији, осим што су неизоставни део текста путописа, приложене су и у виду 35 истоветних фотографија. Почетак сваког од фрагмената у књизи, који приказују постепено померање кроз простор Венеције, обележен је карактеристичним црно-белим отиском на којем је представљена гондола у покрету. Посета сваког новог места пропраћена је овим печатом који јесте за-

штитни знак – визуелни идентитет савремене Венеције. У претходном литерарном остварењу Татјане Јанковић (*Данас сам била у нашој кући*, друго допуњено издање, 2016) такође је заступљен ефекат усмеравања читаоца визуелним путоказима. Реч је о насловној фотографији мртве природе са прозорским окном из којег исијава пејзаж, крајње сугестивно, само у једном углу. Фотографија се фрагментарно ствара, из приче у причу настаје детаљ по детаљ, да би на крају формирала целину. Семантички замах овог путописа кроз текст и фотографије осликава пут од расула, пукотине до уоквирене целине. Од хаоса у разулареној маси туриста на почетку књиге, до осећаја задовољства и срastaња са Венецијом на самом крају: „Прелазим преко Трга као да му припадам, без осећања растајања.”

Језик *Присвајања Венеције* добар је читаочев савезник, због своје питкости и добре стилске уравнотежености. Одабир лексике из говора свакодневице вешто се прелива у колоплет метафора, персонификација, поређења, па све до сложенијих алегоријских и метонимијских стилских украса. Веома чест троп управо је метонимија „Венеција”, која се ноћу „гаси” (кретање њених становника и туриста јењава), дању „буди” и сл. Градећи аутентичну аудитивну слику Јанковићева често прибегава себи својственом говорном чину – посредством вешто уврежених персонификација ствара аутономно литерарно сазвезђе: „Повремено, у ходу, нагло се отвори тишина. Ћути светло притајено у капиларима фењера, ћуте црне ручке на прозорским капцима и, изнад свега, ћути камен под мојим стопалима, стар петсто година. То је тренутак изван времена, драгоценост бестежинско стање.” Говор наратора је глас оног појединца који жели да мимоиђе туристичког водича, често без мапе и потпуно слободно да именује предмете, појаве и утиске дајући им властиту „ознаку”, а не преузимајући већ задато и наметнуто „означено”.

Подстицање читаоца, садржано већ у наслову дела, да упозна процес „присвајања” Другог и приближавања универзалном, одвешће га до свеобухватног читалачког доживљаја. Као што је наведено у рецензији Радмиле Гикић Петровић, Јанковићева у Венецији, простору „душевне ситости и заштићености”, успева да угради себе, своју сенку у одсјај неизмерне светлости и лепоте. *Присвајање Венеције* показује на који начин се може доживети суштина када сви говоре о огољеној форми и како дисати у мору мноштва и бити свестан невидљивог, колико год биле јаке „сметње на везама”.

Милан ГРОМОВИЋ